

munkájának megemlítése. (Acta hist. art. Acad. Scient. Hung. 1977. 3—4. sz.) 329. o. Nr. 27.: A Zágrábi missalénál pedig a kézirat provenienciáját meghatározó Dobszay László nevét hiányoljuk. Legalább a Kódexek a középkori Magyarországon (Bp. 1985.) c. katalógus megfelelő tételére illet volna hivatkozni.

Sajnálatos továbbá, hogy a színes képek között a XVII. és XXXI. kép aláírása felcserélődött. (Szent István, illet-

ve Károly Róbert harcát mutatják a Képes Krónikában.)

Az igényes kiállítású, gazdagon illusztrált katalógus, s maga a kiállítás követendő példáját mutatja annak, hogy miként lehet korlátozott anyagi erőforrásokkal is egy nemzetközi témát egy adott régió keretein belül igényesen, és egyúttal a nagyközönség érdeklődését felkeltő módon bemutatni.

Veszprémy László

NICOLAE CIOBANU—ION CRISTEA—ȘTEFAN PĂSLARU (SZERK.)

LA GUERRE ET LA MONTAGNE DANS L'HISTOIRE DES ROUMAINS

(Éditions Militaires, Bucarest, 1991. 319 o.)

A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság XVII. (zürichi) kollokviumára készülve a Román Haderő Hadtörténelmi és Hadelméleti Intézete a meghirdetett „Háború és hegység” témában „a románok történelmében” végigvezette, tanulmányok sorát készítette el és adta ki francia nyelven.

Nemcsak általában — mint romániai kiadású hadtörténelmi mű — érdemel figyelmet magyar szempontból is ez a tanulmánykötet, hanem különösen azért, mert *Ion Safta* előszava szerint „e mű főszereplői a Kárpátok és a románok” (5. o.), mivel „a románok legdicsőbb haditetteinek színhelye, függetlenségüket védve, e hegységben volt”, mégpedig „az ókortól a második világháború végéig terjedően” (6. o.). „A román Kárpátok természetes fellegvárának megtámadására indult agresszor elleni harcot” (5. o.) a címlapon a Bécsi Képes Krónikából átvett miniatúra jeleníti meg, amely azt a történelmi eseményt ábrázolja, amikor az 1324 óta több ízben hódító támadást indító, majd vereségeit követően I. Károlynak látszólag meghódoló I. Bassarab vajda 1330. november 9—12. közt a havasalföldi Posadánál leszből megtámadja a seregei élén bevonuló magyar királyt és megsemmisítő vereséget mér rá. A képaláírás sajnálatos módon leegyszerűsítve és általánosítva, a középkori feudális összecsapást a „Románok és ma-

gyarok közti csataként” nevezi meg a helyszín és az időpont megadásával.

Átérve az egyes tanulmányokra, először *Nicolae Ciobanu* katonaföldrajzi bevezetőjét kell megemlítenünk. Ez a Keleti-, Déli- és Nyugati-Kárpátok összefoglaló leírását követően a „hegykorona” gazdasági, társadalmi és katonai jelentőségéről szól, tudományos igényű műnél szokatlanul rendkívül általánosan és túlzottan leegyszerűsítve. Mit kezdjen az érdeklődő és a témát értő olvasó olyan megfogalmazással, mint például: „A Kárpátok természetes domborzatukkal, éghajlati feltételeikkel, úthálózatuk sajátosságaival, nagy hőmérsékletkülönbségeikkel stb. alapvetően meghatározzák a harcselekményekre vonatkozó elhatározást, annak előkészítést és végrehajtását” (42. o.).

E bevezető után kronológiai sorrendben következnek további tanulmányok. Az ókorral kapcsolatosan *Mihail Zahariade* foglalta össze az elmúlt két évtizedben román részről publikált nézeteket. A Kr. e. XII—IX. századig(!) visszanyúlóan vizsgálja fel a hegyvidék hadi szerepét. Említi ugyan a hallstatti kultúrákat, a szkítákat, a szarmatákat, a hunokat és az avarokat is Erdéllyel kapcsolatosan, mégis, a hangsúlyt az észak-balkáni trákok, valamint a geták és dákok jelenlétére helyezi. A hegyvidéki harc szempontjából is *Burbista* Kr. e. 82—44 közti és *Decebal*

Kr. u. 87—106 közti uralkodását emeli ki. Bő teret szentel hegyvidéki dák erődök létének. E vonatkozásban említi a Háromszék vármegyei Kovászna, a Beszterce vármegyei Szeretfalva, a Hunyad vármegyei Szurdok és a Szeben vármegyei Tilicske nevét is. Részletebben a Kr. u. 87-ben, 88-ban, 101-ben és 105-ben a dákok részéről a rómaiak ellen vívott küzdelmet mutatja be. Befejezésül a rómaiak dáciai védelmi koncepciójának hegyvidéki momentumait emeli ki a szerző.

Mircea Dogaru a középkorral foglalkozó tanulmánya elején rögtön siet leszögezni, hogy „a románok az északi trákok és mindenféle római városból Dáciába érkezett latin népesség leszármazottai”, akiknek a jelenlétét a földrajzi elnevezések tanúsítják. Szerinte így a Tisza, Szamos, Maros, Körös is „trák—dák elnevezését őrizte meg” (69. o.). A továbbiakban azt állítja, hogy „a germán, török, vagy finnugor bevándorlók” ellen erődítményekkel igyekezett magát védeni az őslakosság, így például Bihar, Orsova, Sajósárvár térségében (71. o.). Középkori krónikák össze nem illő állításainak egybehordásával máris eljut a szerző ahhoz az állításhoz, hogy „a hegykorona a román ország és a román nép jelképe” (72. o.) volt, és a Kárpátokból, „ebből a gazdag és benépesített övezetből” indult ki a politikai egységesítés, amelynek eredménye „a három román vajdaság: Transsylvania (Valachia Tran Siuana), Moldavia (Valachia Minor) és a közönségesen Valachia nevezetű (Valachia Transalpina) létrejötte” (93. o.) volt. E teljesen elfogadhatatlan és megalapozatlan egybemosás úgy folytatódik, hogy a szerző minden hivatkozás nélkül kinyilatkoztatja: „Erdély X. századi egységesítői, a Gyula család vajdái (sic! — Z. J.) ugyanúgy az Olt vidékéről származtak, mint ahogyan a Kárpátok Erdély felőli oldalában fekvő »országból«, Máramarosból jött a legendás Fekete herceg, a Havasalföld XIII—XIV. századforduló-beli megalapítója, valamint Dragoș Giulesti és Bogdan Cuhea, Moldva XIV. század közepi alapító” (74. o.). E felfogásnak megfelelően a szerzőnél a keresztény és a pogány magyarság polgárháborúját jelentő Ajtony—Gyula összecsapás így jelenik meg: „A XI. század kezdetét a pannóniai magyarok elleni védelmi háború jellemzi, amelyet Ahtum, a Bán-

ság fejedelme (sic! — Z. J.) és ifjabb Gyula, Erdély fejedelme vívott (1002—1004)” (77. o.). A továbbiakban pedig az 1297 óta az erdélyi vajda tisztséget viselő Kán nembeli Lászlónak I. Károly előtti 1310. április 8-i szegedi hódolását úgy értelmezi, hogy „Erdély X. századi nagyfejedelemségként (vajdaságként) való egységesülése után, az 1310. április 8-i szegedi egyezményen, a magyar korona autonóm vazalusa állapotába került” (78. o.). Ezt követően érthetetlen módon (pontosabban nagyon is jól érthetően) egy hosszú kitérő következik a tanulmányban, amely, a népvándorlás korához visszatérve, főleg a magyar nép eredetével és honfoglalásával foglalkozik, ide nem illően és a valós tényektől erősen függetlenül, szubjektív megközelítéssel. Visszatérve a történelmi események menetéhez, minden központi hatalom elleni erdélyi megmozdulást, mint például Maylád István I. János által kinevezett erdélyi vajda szembefordulását uralkodójával, „pro román” tényként állít be a szerző (113. o.), ugyanakkor minden moldvai vagy havasalföldi beavatkozást Erdély belügyeibe lelkesen üdvözlendő eseményként emel ki, így Petru Rareș moldvai vajda erdélyi betörését és az említett Maylád István vajda elfogatását, önmagával is ellentmondásba kerülve, ezt egyébként „országgyesítésnek” beállítva (113. o.). E szellemben bőséges terjedelemben foglalkozik Vitéz Mihály havasalföldi vajda 1599—1601 közti erdélyi szereplésével. Ezt követően befejezésül, nagy történelmi ugrással, Erdély Habsburg-uralom alá kerülésének idejére tér át a szerző. Ennek során Nicolea Horea, Ion Cloșca és Gheorghe Crișan 1784-es parasztzindulását „valódi nemzeti felszabadító forradalomnak” nevezi (132. o.) és mint ilyent elemzi.

Negyedik tanulmányként *Costica Prodan* az 1821—1814 közti időszakról szól. Középpontba „a nemzeti felszabadító háború” kérdését állította. Így először az 1821-es havasalföldi felkelési kísérletről ír, azt „román forradalomnak” (139. o.), és vezető egyéniségének Tudor Vladimirescu-t tartva, amellyel kapcsolatosan Alexander Ypsilanti nevének csak egy lábujgyetben jut hely. A vezérszál értelmében azután 1848/49 bemutatása következik, amellyel kapcsolatosan a szerző már bevezetőben leszögezi, hogy az európai események ha-

tására „a román nép ki akarta vívni nemzeti függetlenségét, egy nemzeti államban akarta egyesíteni a régi román tartományokat, és meg akarta indítani a fejlődést a társadalmi és gazdasági haladás útján” (144. o.). „A szabadság, egység és függetlenség reményének” azonban „teljesen ellentmondott a magyar forradalom vezetőinek döntése, hogy Erdélyt Magyarországra bekebelezzék” (147. o.). Így hiábavaló volt, hogy „a román nemzet képviselői egyetértettek abban, miszerint az elnyomó Habsburg-birodalom elleni harc feltételezi a magyar forradalmárokkal való együttműködést”, hiszen „a magyar forradalmi kormányzat és Erdély helyi nemesi hatalmi tényezői egy sor intézkedést hoztak a románok ellen” (148. o.), és „az események a két nép fegyveres konfliktusa felé vezettek” (149. o.). Ezt követően részletes ismertetés következik az Avram Iancu vezette, Abrudbánya környéki 1849. tavaszi magyarelles harcokról. Feltétlenül ki kell emelnünk az eseményleírás rendkívül visszafogott hangját. A szerző e vonatkozású zárómondatával pedig csak egyetérthetünk: „A román és magyar forradalmárok közti együttműködés hiánya kedvezően járult hozzá a Habsburg-hadsereg és a cári hadsereg beavatkozásához, amelyhez a két nép szabadságért vívott harcának veresége társult” (160. o.). Befejezésül tekintés következik Moldva és a Havasalföld 1859-es egyesítésének, majd az 1877/78-as orosz–török háborúnak az idejére és végül az első világháború előtti periódusra, mégpedig mint egy egységes korszakra, amelynek hadügyi előkészületei „Erdély felszabadítását” célozták (165. o.).

Románia első világháborús részvételével *Stefan Pășlaru* tanulmánya foglalkozik. Ez bemutatja az 1916-os hadbalépést megelőző hadművelési tervezést, amelynek középpontjában mindvégig az erdélyi támadó hadművelet állt. A szerző a Központi Hatalmakkal fennállt szövetséges-szerződéses kötelezettségekről e tekintetben nem szól, csupán az antant hatalmakkal kötött 1916-os titkos szövetségekötést említi meg a titkosságra való utalás nélkül. Ezt követően részletezi az erdélyi hadművelet végrehajtását, a szeptember eleji váratlan betörést, előrenyomulást, a támadás kifulladását, az osztrák–magyar és német szövetséges erők el-

lentámadását, a nagyszebeni és a braszóci csatát, a román haderő Erdélyből való kiverését, a román kötelékek folyamatos visszavonulását a front 1917 januári megmerevedéséig — a fegyverszünet megkötését és a különbékére kényszerülést azonban éppen csupán csak röviden említve. A tanulmány kisebb, második része, az Osztrák–Magyar Monarchia elismert világháborús vereségét és a harcselekmények fegyverszünettel való lezárását követő erdélyi román bevonulást ismételten csak röviden érintve, a román haderőnek az 1919. február 26-i demarkációs vonalról annak teljes hosszán a Magyar Tanácsköztársaság ellen megindított 1919. április 16-i támadásáról ad rövid elemzést, azt érthetetlenül, minden bizonyítás mellőzésével „ellentámadásnak” minősítve. Meghökentő módon, a Huszt-Szatmárnémeti-Nagykároly-Nagyvárad-Nagyszalonta-Arad vonalról április 21-én az ország mélysége felé indított újabb támadássorozatról egy szót sem szólva említi a szerző a Tisza vonalára való május elsejei kijutást, a július 20-i magyar ellenoffenzívát, annak kudarcát, Budapest augusztus 4-i román megszállását. Befejezésül a szerző a hegyvidéki harcra kapcsolatos következtetéseit vonja le. Egész előadása szigorúan hadtörténelmi-hadművészettörténeti leírás jellegű, és ez örömmel tölti el a magyar olvasót, még ha a téma megközelítését nem is fogadhatja el.

Nicolae Ciobanu és *Alesandru Duțu* a román haderő második világháborús hegyvidéki harcait dolgozta fel közös tanulmányában. Bevezetőként visszatekintenek a két világháború közti román hadgondolkodás fejlődésére, majd, a németek oldalán bekövetkezett szovjetellenes hadrakelésre áttérve, elemzik a Krim és a Kaukázus térségében vívott harcokat. Ezt követően az 1944. augusztus 23-án bekövetkezett román átállásnak a román haderőre gyakorolt hatását mutatják be. A szovjet Vörös Hadsereg melletti hadrakeléssel folytatva részletezik az erdélyi, a magyarországi és a csehszlovákiai harcokban való román részvételt. Valamennyi hadművelettel kapcsolatosan valódi hadművészettörténeti megközelítéssel ismertetik a saját és ellenséges elhatározást, felkészítést, erőösszpontosítást, akciót, elért eredményt, elszenvetett kudarcot, veszteséget, hadvezetési következtetést. E tekintetben számos új momentumot

ismerhet meg az olvasó a román had-
erővel kapcsolatosan.

Az utolsó, hetedik tanulmány szer-
zője *Ion Cristea* és *Grigore Alexand-
rescu*, ők ketten a jelen román hadmü-
veleti elképzelések ismertetésére vállal-
koztak, természetesen, a kötet té-
májának megfelelően, a hegyvidéki há-
ború vonatkozásában. A második világ-
háború utáni helyzet rövid felvázolását
követően a terepviszonyok ismertetésé-
re térnek át a szerzők. Ebből levont kö-
vetkeztetések tükrében mutatják be a
nemzetvédelmi doktrínát és a hegyvi-
dékeknek abban játszott szerepét, en-
nek a csapatok összetételére, felszere-
lésére, kiképzésére, felkészítésére gya-
korolt szerepét.

A megújult Román Hadtörténelmi és
Hadelméleti Intézet kollektívájának
legújabb kiadványát letéve — és az ol-
vasottakon elmélkedve — a magyar re-
cenzens elsődleges kötelességének érzi,

hogy kijelentse: ezúttal valóban egyes
személyiségek felkészültségének, felfo-
gásának és tudományos tisztességének
tükröképe minden egyes tanulmány.
Már nem áttörhetetlen falat érez az ol-
vasó, hanem örömmel tapasztalja az
egykorok kutatóinak egyéni megkö-
zelítését, egyéni elemzését és egyéni kö-
vetkeztetésre jutását, vagy legalábbis
az erre való törekvést. Még ha vissza
is köszönnek, különösen a régebbi ko-
rokkal kapcsolatban, a régi román törté-
nelmi iskoláknak a magyar történet-
tudomány részéről elfogadhatatlan —
mert bizonyíthatatlan — nézetei, állí-
tásai, már jelen van az objektivitásra
törekvés is. A közös múlt és a jelenko-
ri helyzet minden tisztességes tudóst
kéznýújtásra kötelez Közép-Európában.
Ennek jegyében, a pozitív tendenciákat
üdvözölve, várjuk a folytatást román
kollégáinktól.

Zachar József

JEAN NOUZILLE

HISTOIRE DE FRONTIÈRES, L'AUTRICHE ET L'EMPIRE OTTOMAN

(*Berg International Editeurs, Paris, 1991. 265 o.*)

Magyar szempontból is rendkívül fi-
gyelemreméltó kötetet jelentetett meg
a világhírű párizsi kiadó újonnan indí-
tott „Tények és ábrázolások” elnevezésű
sorozatában. Az egész Közép-Euró-
pában, így Magyarországon is jól is-
mert francia hadtörténész, Jean Nou-
zille ezredes, a strasbourgi Robert
Schumann Egyetem tanára vállalkozott
arra, hogy évtizedes kutatásai alapján
történetiségében mutassa be napjaink
legforróbb európai válságövezetét, a
szerbek és horvátok lakta, egymást köl-
csönösen átfedő délszláv határterülete-
ket. Elemzésének középpontjában az
egykorai császári-királyi igazgatású ka-
tonai határőrvidék 1718—1739 közti tör-
ténete áll.

Két vonatkozásban is túllép azonban
a szűkebb téma keretein. Egyrészt az
előzmények tekintetében a konkrét te-
rületet illetően visszanyúl az 1462-es

esztendőhöz, amikor az Oszmán Biro-
dalom bekebelezte Boszniát, és első íz-
ben merülhetett fel és merült is fel egy
cordon sanitaire gondolata a magyar és
az osztrák udvarban, másrészt kitekint
a katonai határőrvidék 1881-es meg-
szűntetéséig terjedő későbbi történel-
mi korszakokra is.

A téma még általánosabb megköze-
lítése érdekében azonban még egy tör-
ténelmi bevezető előzi meg a valódi
mondanivalót. Az ókorba visszanyúló-
an idézi fel a szerző a birodalmak köz-
ti határok kialakításának folyamatát.
Későbbi korok iránt érdeklődő olvasók
is nagyon tanulságosnak találhatják,
amit az ókori Egyiptom, Izrael, Perzsia,
Görögország egyes határainak kialaku-
lásáról e mű tartalmaz. A továbbiak-
ban Jean Nouzille bemutatja a Római
Birodalom peremterületein kialakított
limes történetét is. Bőséggel foglalko-